

ВІДГУК

офіційного опонента – кандидата педагогічних наук, доцента,
доцента кафедри початкової та дошкільної освіти
Миколаївського національного університету імені В.О. Сухомлинського
Шапочки Катерини Анатоліївни
на дисертаційне дослідження Наконечної Лариси Михайлівни «Становлення та
розвиток інклюзивної освіти в Канаді та Україні: порівняльний аналіз»,
поданого на здобуття наукового ступеня доктора філософії (PhD)
зі спеціальності 016 - Спеціальна освіта

Актуальність теми роботи та її зв'язок із планами відповідних галузей наук

Одним з пріоритетних напрямків розвитку України в умовах глобалізації є реформування системи освіти, зокрема формування державної політики щодо навчання дітей з особливими освітніми потребами в умовах інтеграції України в європейський і світовий освітній простір. Національна стратегія розвитку освіти спрямована на підвищення якості і конкурентоспроможності, застосуванні інноваційних підходів у навчанні, дотриманні Рекомендацій Європарламенту та Ради ЄС, забезпеченні рівних можливостей для здобуття освіти й подальшої інтеграції у суспільство кожної людини.

Наразі відбувається акумулювання досвіду зарубіжних країн щодо впровадження інклюзивної освіти в Україні, розроблення на цій основі вітчизняними науковцями-теоретиками та педагогами-дослідниками підходів, прийнятних для позитивної трансформації вітчизняної системи освіти, що актуалізує потребу у ґрунтовному порівняльному аналізі західного та вітчизняного досвіду впровадження інклюзивної освіти. Враховуючи тривалий позитивний досвід провідних країн Західного Світу, зокрема Північної Америки (насамперед Канада) у розбудові інклюзивної освіти, безпосередню причетність канадських дослідників до імплементації ідей інклюзії в Україні, вважаємо доцільним здійснення даного порівняльного аналізу, що дасть змогу виявити можливості застосування найбільш ефективних практик у системі освіти України, впровадити в освітніх закладах технології, методи навчання та супроводу дітей з особливими освітніми потребами, системні заходи щодо

підготовки педагогічних кадрів, враховуючи контекст сучасного реформування та вже напрацьований вітчизняний досвід.

Певне протиріччя між об'єктивною необхідністю дослідження щодо становлення та розвитку інклюзивної освіти в різних соціокультурних та історичних умовах і недостатньою розробленістю цієї проблематики з позицій сучасної спеціальної педагогіки зумовило вибір теми дисертаційного дослідження Наконечної Лариси Михайлівни.

Тому не викликає сумніву актуальність та доцільність проблематики, яку досліджує Наконечна Лариса Михайлівна. Актуальність дисертаційної роботи підтверджується тим, що порівняльно-педагогічні розвідки це інструмент досягнення освітньою системою міжнародних стандартів якості. Компаративне дослідження становлення і розвитку інклюзії в Канаді та Україні спрямоване на виявлення найбільш вдалих кроків у розбудові інклюзивної освіти в обох педагогічних системах, які покликані забезпечити необхідні передумови для ефективного поширення і динамічного розвитку дієвих інклюзивних практик в модернізованому освітньому просторі України.

Роботу виконано згідно з тематичним планом науково-дослідних робіт Інституту спеціальної педагогіки та психології імені Миколи Ярмаченка: «Методичні та дидактичні засади навчання дітей з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивного середовища»

Наукова новизна одержаних результатів, їх значення для науки й практики

Оцінюючи найважливіші здобутки дисертаційного дослідження Наконечної Лариси Михайлівни варто наголосити на тих результатах, що мають наукову новизну.

По-перше, здійснено системний компаративний аналіз інклюзивної освіти в Канаді та Україні, у процесі якого у порівняльній площині окреслено визначальні стадії втілення інклюзивної парадигми; охарактеризовано основні концепції та підходи інклюзивної освіти, а також технології інклюзивного навчання та супроводу;

по-друге, обґрунтовано особливості генезису та втілення основоположних

концепцій та підходів інклюзивної освіти в Канаді та Україні, а також специфіка їх інтерпретацій в зарубіжній та вітчизняній науці та практиці;

по-третє, охарактеризовано спільне та специфічне в організації інклюзивного навчання, використання технологій у процесі навчання та супроводу дітей з ООП в освітніх системах Канади та України;

по-четверте, актуалізовано та обґрунтовано напрями за якими можливо удосконалити розвиток інклюзивної освіти в Україні з використанням позитивного зарубіжного досвіду.

До переваг дисертаційної роботи Наконечної Л.М. належить її безсумнівне практичне значення, яке полягає в: обґрунтуванні рекомендацій щодо вдосконалення нормативного поля інклюзивної освіти та навчально-методичного забезпечення інклюзивного навчання; розробленні методичних рекомендацій для вдосконалення системи підготовки та підвищення кваліфікації педагогічних кадрів для ефективної професійної діяльності в умовах інклюзивної освіти. Матеріали дисертаційного дослідження можуть бути використані у процесі підготовки педагогічних кадрів і слухачів курсів підвищення кваліфікації, проведенні подальших педагогічних досліджень та при розробленні навчально-методичних матеріалів, окремих курсів тощо.

Вважаємо, що елементи наукової новизни та практичної значущості результатів дослідження сформульовані коректно, їх кількість та кваліфікаційні ознаки відповідають нормативним вимогам.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації

Детальне ознайомлення з текстом дисертації Наконечної Л.М. дає підстави стверджувати, що підхід автора до окресленої в дисертації проблеми порівняльного аналізу становлення та розвитку інклюзивної освіти в Канаді та Україні відзначається фундаментальністю дослідження. Глибоке усвідомлення проблеми дослідження дозволило здобувачці досить коректно визначити науковий апарат дослідження, зокрема, сформулювати його мету й завдання, що й уможливило оптимальне визначення загальної стратегії наукового пошуку.

В основу студіювання покладено концептуальні положення сучасної філософії національної освіти; концепції компаративістики в педагогіці; соціокультурний підхід в освіті; синергетичний підхід, що вивчає закономірності процесів самоорганізації та системної інтеграції в системах різноманітної природи, що складаються зі значної кількості компонентів та підсистем, зокрема, в межах цілеспрямованої взаємодії педагогічних явищ; локально-цивілізаційний підхід, пов'язаний з розумінням цивілізації як локальної культури з вираженою соціокультурною специфікою, що відповідно передбачає спільні для різних країн закономірності генезису тих чи інших соціальних явищ; концептуальні засади інклюзивної освіти; концептуальні положення організації інклюзивного навчання та супроводу дітей з ООП; теорія соціалізації та концепція соціального виховання; правові та законодавчі документи, положення сучасних наукових концепцій в галузі освіти дітей з особливими освітніми потребами.

Дисертація ґрунтується на багатій джерельній базі. Автором проаналізовано 370 джерел, із них 102 – англійською мовою. Джерельну базу дослідження становлять документи та законодавчі акти, що регулювали діяльність і освітній сфері в Україні та Канаді; наукові праці вчених (вітчизняних та зарубіжних) в галузі спеціальної освіти – монографії, дисертації відповідної проблематики, автореферати, збірники наукових праць, педагогічні часописи, методичні видання, історико-педагогічні розвідки, науково-педагогічна періодика, довідково-бібліографічна література, в яких висвітлюється означений період наукового пошуку, аналітичні звіти міжнародних та всеукраїнських експериментів тощо, а також наукові праці з суміжних галузей знань.

Для розв'язання окреслених завдань та забезпечення достовірності положень і висновків використовувався комплекс загальних та спеціальних методів наукового дослідження. А саме, *теоретичні методи*: системно-логічний і теоретичний аналіз та синтез для визначення основних позицій дослідження; історичний метод; порівняльно-історичний метод; історико-генетичний метод; причинно-наслідковий аналіз, проблемно-хронологічний;

компаративістичний аналіз, теоретичне моделювання; *емпіричні методи*: якісний аналіз значного обсягу теоретичного матеріалу; вивчення та узагальнення передового практичного досвіду; зіставлення та систематизація здобутих даних для визначення прогностичних шляхів подальшого розвитку інклюзивної освіти в Україні. Як бачимо, вибір методів дослідження зумовлений поставленою метою й відповідає завданням, які вирішуються автором, що дало змогу здійснити комплексний аналіз предмету дослідження.

Оцінка змісту та завершеності дисертації

Логіка розгортання дослідницького пошуку в основній частині дослідження відбувалася згідно сформульованих дисертанткою завдань. Оцінюючи зміст й завершеність дисертації відзначимо, що вона є цілісним структурованим дослідженням, зберігає логічну послідовність та комплексність викладення матеріалу як на рівні роботи в цілому, так і в межах кожного окремого розділу, складається з анотацій українською та англійською мовами, вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел. Загальний обсяг дисертації становить 268 сторінок, основний зміст викладено на 225 сторінках.

Відтак, у *першому розділі* «Соціально-історичний контекст становлення інклюзивної парадигми в Україні та Канаді» (с. 29- 91) синтезуються і критично осмислюються теоретико-методологічні засади компаративного студіювання, визначено траєкторію власного наукового пошуку; обґрунтовано теоретико-методологічні засади дослідження, визначено та охарактеризовано ключові об'єкти компаративного дослідження; досліджено становлення та розвиток інклюзивної освіти в Канаді та Україні; здійснено періодизацію розбудови інклюзивної освіти.

Дисертанткою було проведено аналітичне осмислення періодизації передумов виникнення та розбудови інклюзивної освіти в обох країнах у порівняльному аспекті. На основі ретроспективи поступу змін в організації освіти дітей з порушеннями психофізичного розвитку в Україні та Канаді в історичній динаміці було окреслено загальні закономірності розгортання систем освіти цієї категорії учнів, з'ясовано специфіку зародження та втілення

концептуальних ідей інтегрування на ґрунті унікального соціокультурного контексту в межах кожної з країн.

Особливу увагу було приділено порівняльному аналізу періодизацій розвитку спеціальної освіти та становлення інклюзивної освіти в Канаді та Україні та встановлено, що специфічним для України стала втрата наукових і практичних напрацювань інтегрування дітей з ООП 30-х рр. ХХ ст. (за довго до того як подібні ідеї почали опрацьовуватися в Канаді); спорадичне привнесення інклюзивної парадигми в 2000-ні рр. в освітній простір, що було підтримано громадськими організаціями, прогресивними науковцями та освітянами-практиками.

Другий розділ «Реалізація інклюзивної парадигми як основної освітньої тенденції в Канаді та Україні» (с. 96-170) присвячений студіюванню основних наукових концепції та підходів, як підґрунтя інклюзивної освіти в Канаді та Україні; досліджено особливості канадського та українського нормативно-правового освітнього забезпечення та охарактеризовано сучасні технології навчання та супроводу дітей зособливими освітніми потребами.

Встановлено, що поєднання системного, командного, середовищного, кондуктивного та особистісного підходів сприяє гармонізації інклюзивного навчання. Дисертанткою охарактеризовано сутнісне тлумачення інклюзивної освіти в північноамериканській та українській педагогіці, наголошено, що відмінності зумовлені різними еволюційними етапами розвитку інклюзивної освіти в цих двох країнах, ступенем розробленості теоретичних основ та рівнем впровадження нормативно-правового поля. Дисертанткою встановлено, що незважаючи на визнання дуальної системи освіти для дітей з особливими потребами, інклюзивне навчання, відповідно до законодавчих та нормативно-правових актів діючих в Україні, визначено як магістральний напрям розвитку освіти, який потребує розроблення технологічних засад впровадження. Аналізуючи технологізаційні аспекти інклюзивного навчання було виявлено певні відмінності, зокрема у педагогічному менеджменті інклюзивної освіти, системі супроводу дітей з ООП та їхніх родин.

У третьому розділі «Перспективи розвитку інклюзивної освіти в Україні

в контексті екстраполяції освітньої практики Канади» (с. 173-216) на підтримку її позитивну оцінку заслуговує проведений науково-компаративістичний аналіз та вивчення теоретико-методологічних підходів, науково-методичних та структурно-змістових засад розбудови інклюзивної освіти в Канаді та Україні; визначення передумов, особливостей та перспектив розвитку національної освітньої системи у контексті екстраполяції освітньої канадської практики.

Проаналізовані здобувачкою джерела дали можливість визначити основоположні принципи інклюзивної освіти, на яких базується її розбудова в Канаді та Україні, а саме дотримання рівних прав на здобуття освіти; визнання цінності кожної дитини незалежно від індивідуальних особливостей; права на вибір закладу освіти; надання підтримки та психолого-педагогічного супроводу; різноаспектна та різнопрофільна командна взаємодія; соціальне інтегрування та громадянське визнання.

Досліджено, що розбудова інклюзивної освітньої системи в Україні здійснюється шляхом впровадження інклюзивного навчання згідно з трьохрівневим державним регулюванням: центральний рівень – МОН України, регіональний – Департаменти, управління освіти і науки та міських державних адміністрацій та на місцевий – органи місцевого самоврядування та органи управління освітою. Важливу роль у реалізації інклюзивного навчання відведено інклюзивно-ресурсним центрам, при визначенні організаційно-методичної діяльності яких було використано досвід канадських установ.

В Україні, як засвідчує проведений науково-пошуковий аналіз, теоретико-методологічні підходи інклюзивної освіти та перші напрацювання з інклюзивного навчання розроблялися шляхом аналізу зарубіжних наукових матеріалів та вивчення досвіду розбудови інклюзивної освітньої системи в інших країнах й, перш за все, в Канаді. Порівняльний підхід спрямував подальше розроблення вітчизняними вченими науково-методичного забезпечення інклюзивної освіти в Україні, зокрема було обґрунтовано понятійно-термінологічні визначення інклюзивної освіти, які в подальшому увійшли в наукове поле та освітню законодавчу базу.

Плідна співпраця з науковцями канадських університетів, спільні

науково- експериментальні дослідження з проблем інклюзивної освіти, гранти та проекти сприяли розробці науково- та навчально-методичного забезпечення інклюзивної освіти з урахуванням найкращого світового досвіду.

Дисертантка доходить висновку, що трансформаційні освітні зміни потребують серйозних реформаторських заходів щодо підвищення фахової компетентності та професійного зростання педагогів при цьому компаративістичний досвід має виключну значущість.

Висновки в повній мірі висвітлюють основні наукові досягнення проведеного дослідження, містять узагальнюючі та конкретні заключення. В опублікованих працях подані основні результати проведеного наукового дослідження.

Важливим доробком Наконечної Л.М. можна вважати *загальні рекомендації* щодо використання досвіду Канади при розбудові інклюзивної освітньої системив Україні.

Загалом дисертація Наконечної Л.М. свідчить про високий рівень її підготовки, досконалість володіння методикою дослідження і ґрунтовний підхід до розв'язання основних завдань дослідження.

Відповідність змісту анотації основним положенням дисертації

Зазначимо, що зміст анотації та основні положення дисертації є ідентичними. Ознайомлення з текстом анотації дисертації дає підстави стверджувати, що за структурою та змістом вона відповідає вимогам, що визначаються МОН України. У тексті анотації стисло висвітлено основні положення, зміст, результати і висновки здійсненого Наконечною Л.М. дисертаційного дослідження.

Дискусійні положення та зауваження

Позитивно оцінюючи дисертаційне дослідження Наконечної Лариси Михайлівни, вважаємо за доцільне висловити окремі міркування, що виникли в процесі рецензування дисертації й вимагають окремих уточнень і пояснень:

1. Презентація аналізу основоположних підходів інклюзивної парадигми (п.2.1) значно виграла б, якщо було б представлено модель структурних компонентів канадської теорії інклюзивної освіти (с.118).

2. У процесі студіювання досліджуваної проблеми, на нашу думку, хронологічно-змістовний аналіз законодавчого та нормативно-правового забезпечення розбудови інклюзивної освіти в Канаді та Україні варто було б подати у вигляді компаративної таблиці, вказуючи вихідні данні документів, зокрема Постанова КМУ від 9.08.2017 р. № 588 «Про внесення змін до Порядку організації інклюзивного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах» (с.140) втратила чинність, тому вважаємо доцільним додатково вказати підстави, а саме Постанову КМУ від 15.09.2021р. №957 «Про затвердження Порядку організації інклюзивного навчання у закладах загальної середньої освіти».

3. Аналізуючи розбудову інклюзивної освіти та впровадження інклюзивного навчання (п.3.1), на наш погляд, у таблицю 3.1 (с.185) слід було б включити роки, зазначені на с.184 для послідовної репрезентації трансформаційних змін в інклюзивній освіті та акцентуванні уваги на кількісному зростанні інклюзивних класів.

4. На основі ретроспективи поступу змін в організації освіти дітей з порушеннями психофізичного розвитку в Україні та Канаді в історичній динаміці у дисертаційному дослідженні окреслено загальні закономірності розгортання систем освіти цієї категорії учнів; з'ясовано специфіку зародження та втілення концептуальних ідей інтегрування на ґрунті унікального соціокультурного контексту в межах кожної з країн. Вважаємо за доцільне оформлення матеріалів порівняльного аналізу становлення інклюзивної освіти в Канаді та Україні у науково-методичний посібник з підготовки педагогів до здійснення професійної діяльності в умовах інклюзивного навчання.

Водночас зазначені зауваження та побажання мають частковий характер і не впливають на загальну оцінку рецензованої праці. Мету дослідження досягнуто, завдання, що їх перед собою поставила дисертантка, виконано. Рецензована дисертація відповідає всім вимогам, є цілісним, завершеним, самостійним дослідженням, яке присвячене темі, актуальній для сучасної педагогічної науки і практики. Усе це зумовлює наукову значущість матеріалів цього дослідження.

Загальний висновок

З огляду на вищезазначене вважаємо, що дисертаційне дослідження Наконечної Лариси Михайлівни «Становлення та розвиток інклюзивної освіти в Канаді та Україні: порівняльний аналіз» за актуальністю, змістом, обсягом, наукової новизною, достовірністю, практичним значенням та повнотою викладу даних відповідає вимогам, передбаченим пунктом 1 та абзацу десятого пункту 6 «Порядку проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії» (Постанова Кабінету Міністрів України № 167 від 06.03.2019 року), а її автор заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії зі спеціальності 016 – Спеціальна освіта.

Офіційний опонент:

Кандидат педагогічних наук,
доцент, доцент кафедри початкової
та дошкільної освіти
Миколаївського національного університету
імені В.О.Сухомлинського

К.А. Шапочка

Підпис доцента К.А. Шапочки *засвідчую.*
Начальник відділу кадрів
Миколаївського національного університету
імені В.О.Сухомлинського

І.П. Полоскова

